

Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

Prof.Dr. M. Kemal ATİK*

Özet

Kutsal kitaplar Yaratanın ne olduğu hususunda tanımlar yapmış ve adlar vermiştir. Ancak bu tanımlar ve adlar daha ziyade Kutsal kitapların geldikleri çağdaki insan zihninin genel yapısına ve yetisine göre yapılmış ve verilmiştir. İnsanoğlunun düşünce süreci nasıl gelişmiş ise, inandığı Yaraticının adı ve şekli de kutsal kitaplarda o ölçüde farklılık arz etmiştir. Kur'an'ın indiği 23 senelik bir süreçte Yaratan, farklı adlarda ve farklı söylemde kendini göstermiştir. Mesela, Ku'ran, Allah'ı eli, yüzü, kulağı ve gözü olan bir varlık olarak takdim ederken, kendi yeteneklerine, zihinlerine ve akıllarına göre Allah'ı insan düzeyine getirmek isteyenlerin beklentilerine göre anlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kutsal Kitaplar, Kur'an, Tanrı, Tanrı Tasavvuru*

God Imagination According To Our'an

Abstract

Holy Scriptures produced definitions about being of God and entitled God. Nevertheless, this definitions and names produced according to general nature of person memory in holy scriptures occurred. Name and shape of Creator in holy scriptures be different in comparision with evolution of process of thinking of human being. Creator when process of twenty three which occur Our'an, rised to the occasion on different names and declarations. For example, Qur'an is introduce God a being which has hand, face, ear and eye; so it explains God according to expactations of people who think him perspective from themselves ability, memory and intellect.

---

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

2 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

Key Words: *Holy Scriptures, Quran, God, God Imagination*

Giriş

Kuruluşundan bugüne kadar büyük deneyler, büyük aşamalar, büyük dönüşümler, büyük devrimler geçirmiş bir dünyada insanoğlu, umutla mutsuzluğu, kavgayla kavgasızlığı, inançla inançsızlığı, şiddetle kini, sevgiyle barışı yan yana yaşamıştır. Bu zaman içinde geçen düşünce sürecini incelediğimizde; sarf edilen bunca anlatımlarda her insan kendi bilgisine, entelektüel yetisine göre farklı adlarla Yaratanı biçimlendirmeye ve O'na ad vermeye çalışmış; O'nu kusursuzluğun, mutluluğun ve sevginin kaynağı olarak algılamış ve aramıştır. Aradığı bu aşkın varlığa, insanın yazgısını yönlendiren bir nitelik de vermiştir. Kutsal kitaplar da Yaratanın ne olduğu hususunda tanımlar yapmış ve ona adlar vermiştir. Ancak bu tanımlar ve adlar daha ziyade Kutsal kitapların geldikleri çağdaki insan zihninin genel yapısına ve yetisine göre yapılmış ve verilmiştir. İnsanoğlunun düşünce süreci nasıl gelişmiş ise, inandığı Yaraticının adı ve şekli de kutsal kitaplarda o ölçüde farklılık arz etmiştir. Kuran'ın indiği 23 senelik bir süreçte Yaratan, farklı adlarda ve farklı söylemlerde kendini göstermiştir. Mesela, Ku'ran, Allah'ı eli, yüzü, kulağı ve gözü olan bir varlık olarak takdim ederken, kendi yeteneklerine, zihinlerine ve akıllarına göre Allah'ı insan düzeyine getirmek isteyenlerin beklentilerine göre anlatmıştır. Mesela:

a) Tanrı'nın¹ nasıl bir varlık olduğu, neye benzediğini soran Mekkelilere kendisini Yüce Allah şöyle ifade etmiştir: "O

¹ Tanrı kelimesi sözcük olarak gök anlamına gelir. Bu sözcük, Çağatayca'da Tengri, Yakutça'da Tonara, Altay lehçesinde Teneri olarak söylenir. Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügati-Türk'te bu sözcüğü şöyle tanımlar: Tengri yüce Tanrı anlamına gelir. İnsanlar göğe de tengri derler; büyük bir dağ, ulu bir ağaç gibi gözlerine çok büyük görünen her şeye tengri derler, bu yüzden de bu gibi şeylere secde ederler. Ayrıca bilge kişilere de tengriken derler. (Bkz., age., Çev.: B. Atalay, Ankara, 1941, III, 376)

Allah² birdir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; doğurmamıştır ve doğurulmamıştır ve insan zihninde şekillenen hiçbir şeye benzemez”³

İslam, kişinin tek gerçek varlık olan Allah’a⁴ inanmayı

² İslam öncesi dönemde, Allah sözcüğünü Arap şairlerinin şiirlerinde bolca kullandıklarını görmekteyiz. Buna bir örnek olarak Kus İbn Said (ö. 600)’in okuduğu şu hutbesinde Allah adına yer verdiğini görmekteyiz:

أيها لناس ، اسمعوا وعوا ، من عاش مات ، و من مات فات ، و كل ما هو أنت أنت ، ليل داج ونهار ساج ، و سماء ذات أبراج ، و نجوم تزهز ، و بحار تزخر و جبال مرساة ، و أرض مدحاة ، و أنهار مجراة ، إن في السماء لخيرا ، و إن في الأرض لعبيرا ، ما بال الناس يذهبون ولا يرجعون ! أراضوا فاقاموا ، أم تركوا فناموا ؟ يا معشر إياد ، أين تمود و عاد ، و أين الأباء و الأجداد ؟ و أين المعروف الذي لم يشكر ؟ و أين الظلم الذي لم ينكر ، أقسم قس بالله قسما حقا ، لا إثم فيه ، إن الله لدينا هو أرضى ندهمن دينكم الذي أنتم عليه”

“Ey insanlar! Dinleyin, belleyin: Yaşayan ölür. Başa gelen gelir. Gece karanlık; gündüz, durağan; gök, burçları olan; yıldızlar parlar; denizler kabarır; dağlar birer çivi; yer yayılıp döşenmiş; ırmaklar akağında akmakta. Gökte haber, yerde “ibret” var. İnsanlar gidiyorlar (ölüyorlar) ve dönüyorlar.Öyle istedikleri için mi kalıyorlar, yoksa uyusunlar diye mi bırakılıyorlar? Ey güçlü topluluk! Nerede Semud, nerede Ad kavmi? Nerede babalar, atalar? Şükürle karşılanmayan iyilik nerede, ne oldu? Kus, gerçek ve içinde günah bulunmayan bir ant içer ki, üzerinde bulunduğunuz dininizden daha sevgili bir din vardır **“Allah”** katında” (Bkz., Ali Muhammede Hasn, “*Tarihu’l- ‘Edebi’*”, Mısır, 1964, s.,115). İslam öncesi Araplar arasında, puta tapanlara her şeyi düzene koyan ve yaratanın kim olduğu sorulduğunda, açıkça “Allah” diye karşılık verdiklerini Kur’an haber veriyor (Bkz., Ankebut, 63; Lokman, 25; Zümer, 3, 38; Zuhruf, 9; Yunus, 18). Dr.Toshihiko Izutsu bu konuda şunları söylüyor: “İslam’dan önceki Araplar arasında Allah kavramı, mahiyet itibarıyla İslam’ın Allah kavramına şaşırtacak derecede yakındır. O kadar yakındır ki, Kur’an; bazen böyle doğru bir Tanrı anlayışının kafirleri neden yeni gerçeği kabule sevketmediğine şaşarım...(Bkz., *Kur’an’da Allah ve İnsan*, Çev.: S.Ateş, Ankara, 1975, s.96).

³ İhlas Suresindeki birinci ayet; Mecusilikteki ikiliğe, Hindu dinindeki Thrimourti ve Hristiyanlıktaki Trinité üçlemelerine karşı olduğunu; Ahad ismi ise, ikinin, üçün biri gibi inanışları düzeltecek bir Tevhid akidesini; ikinci ayet, doğa güçlerine, Allah’tan başka ilahların egemen olduğu inancının batıl olduğunu ve eski dinlerdeki çeşitli tanrı anlayışını yok eden bir hakimiyeti ifade eder. Üçüncü ayette, Kitabı Mukaddes’te mesela Hz. Davud’a “seni bugün doğurdum” sözünün mecazlığını anlamayanlara, doğan bir çocuğu “ İlahlaştırılmış Buda” yapan Budizm inancına; 25 Aralık günü bir mağarada doğduğu düşünülen Güneş Mabudu Mitra inancına, yine 25 aralıkta bir mağarada doğmuş olan İsa’ya Uluhiyet isnat eden Hristiyan mezhebinin yanlışlığına işaret eder. Dördüncü ayet ise, gerek Buda, gerek İsa hakkındaki inançların ölçüsüzlüğüne karşı birer İlahi tashihi ifade eder (bkz., M.S.Evrin, *M.Maneviyat Etüdleri*, Ankara 1956, s., 472). İbn Sina’nın ‘*Şifa*’ ve ‘*İşarat*’ adlı eserlerinde ve türlü tefsirlerde belirtildiği gibi, “İhlâs suresi”, Hz. Muhammed’in ve dolayısıyla Müslümanlığın Tanrı anlayışını özetlemektedir.

⁴ *Allah* sözcüğü Arapçadır. Kimilerine göre, “Allah” Arapça değildir. “İbranca” ya da “Süryanca”dır (bkz.,er-Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, I,163). “Allah”ın sözcük olarak aslının “Aramice” ve Alaha olduğunu söyleyenler de vardır. İbrani ve Arap hatları arasında Allah isminin benzerliği dikkat çekmekte ve :“ELOHİM”, “ELOAH”, “ALLAH”, “İHM”, “LH”, “LLH” gibi sessiz harflerle yazılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes’in orijinal nüshalarını okuyamayanlar, en eski İbrani ve Rum dilinde yazılan nüshaların çevirilerini okudukları için Tevrat’taki Allah isminin “Yahve, Adonay, Sayaof, Eloah (çoğulu: Elohim) gibi adlarla isimlendirildiklerini bilmezler. İncil’de ise Allah adı, İlah, Tanrı ve Azim” gibi isimlerle adlan-

4 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

ve ona teslim olmayı ister. Bu iman, İslamiyet'in en yüce öğretisi olan "Kelime-i Tevhid" ile açıklanır: "La İlahe İllallah Muhammed'un Rasulullah". Bu, şu anlama gelmektedir: "Allah'tan başka yaratıcı bir ilah yoktur ve Hz. Muhammed de Allah'ın elçisidir". Bir insanın Müslüman olması için hayatı boyunca yol gösterici olan "Kelime-i Tevhidi" içtenlikle söylemesi ve yaşamına geçirmesi yeterlidir. İslamiyet'in en temel ilkesinin bir Allah'a iman olduğunu⁵ Kur'an şöyle ifade etmektedir: "Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka ilah yoktur..." (Kasas 28/88). Bir başka ayette de şunu okuruz: "Dikkat et, hâlis din yalnız Allah'ındır..." (Zümer 39/3). "İlahınız, sadece Rahman ve Rahim olan Tek Allah'tır". Bir başka ayette ise: "İki tanrı edinmeyin! O ancak bir Allah'tır. O halde yalnız bana karşı sorumluluğunuzu yerine getirin" (Nahl 16/51).

"Ey Muhammed! De ki: Ben sadece bir uyarıcıyım. Tek güç ve hakim (yenilmez) olan yalnız Allah'tır, O'ndan başka bir ilah yoktur" (Sad 38/65).

---

dırılır. Tevrat ve İncili orijinal metninden okuyanlar "Allah"ın isimlerinden olan "ELOAH" ismi ile Kur'an'daki Allah ismi arasındaki ses benzerliğini anlarlar. Tevrat'ta "ELOHİM" adı 2000 defa tekrarlanır. Tanrı'nın isimlerinden olan "ELOHİM", "ELOAH", "ALLAH" sözcüklerinde görülen "el" takısı, Sami dillerine mahsus ortak köktür. Eski Sami kavimlerde "el"ler dağ zirvelerinin, taşların, ağaçların ve başka doğadaki eşyaların ruhları idi. Zaman içinde müşrik panteonunda "el" 'lerin biri ilah olarak büyümeye başlıyor. "El Şedday", yani, "yüce tanrı" demektir (Tekvin 28:3, Çıkış 6:3). Kitab-ı Mukaddes'te Fenikelilerin, Ugarilerin ve Hana anların "el" ile ilgili düşünceleri vardır. Bu düşüncelere göre: "El", kartal suretindeki kanatlı güneş ilahı şeklindedir. İslam'dan önce Arabistan'da Tanrı'nın isminin "Allah" olarak söylenmesi yasak idi; "ilah" ismiyle söyleniyordu. Kur'an-ı Kerim, Mükemmelliği ve güzelliği ifade eden bütün sıfatların sonsuzlukla ifade edilmesini bilen mertebesine sahip olan bir tek Tanrı'yı ifade etmektedir (Bkz, *et-Tefsiru'l-Kebir*, I, 346-347, III,196; Muhammed Abdulmuidd Han, *el-Esaturu'l Arabiyyetu Kable'l-Islam*, Kahire, 1937,s. 135; İslam Ansiklopedisi, *Allah* maddesi; İbn Meymun, *Delaletu'l-Hairin*, Yay.: H.Atay, 258,294,296. notlar. es-Suyuti, *el-İtkan*, Beyrut, 202, s.,479; C.Sena, *Hz. Muhammed'in Felsefesi*, İst.1993, 6.baskı, s., 261-270).

⁵ Ebu Hanife, "*el-Âlim ve'l-Müteallim*" adlı eserinde, mümini: "Rabbim Allah" deyip, bunu yürekte kabul eden ve Allah'a nefsinin teslim eden imanlı kişi olarak tanımlar.

Görüldüğü üzere, Allah'ın birliğinden dolayı hiç kimse O'nun güç ve kudretine zerre miktarı da olsa ortak koşamaz. Zira Tanrısal sıfatlara sahip tek varlık Allah'tır. Allah Bir ve sadece Bir olduğundan dolayı herhangi bir varlığın ona ortak olduğunu düşünmek hem günahdır hem de inkara yol açan bir eylemdir. İslâmiyet Allah'ın ne oğlu, ne babası, ne kardeşi, ne ablası, ne eşi, ne kızları ve ne de insana benzer başka yardımcılarının olmadığını açıkça ortaya koyar. Cahiliye dönemi Arapları ise çoktanrıciydılar: El-Lât, El-Uzza, Menat gibi dişi Tanrıların yanında Hebel ve Zilhalin gibi korkutucu erkek Tanrılara da inanırlardı; Kâbe'de daha birçok aşiretlerin tanrılarını temsil eden putlar bulunurdu ki, burası tüm sitelerde olduğu gibi, bir çeşit Pantheon vazifesi görürdü. Allah sözcüğünün fonetik itibarıyla daha hafifletilmiş bir şekli olan ilâh sözcüğü de, Cahiliye döneminde bir özel ad olarak kullanılırdı ve Araplar da Tanrılarını soyut değil, somut ve kişisel bir varlık sayarlardı. Bu durum, yani İslam öncesi dönemde (Cahiliye) putlara Allah'ın kızları olarak ibadet etme inancı, Kur'an-ı Kerim tarafından kesin olarak yasaklanmış; Allah'ın herhangi bir kimseye ya da insan aklına gelebilecek herhangi bir varlığa asla benzemediği, O'nun hiçbir ortağı olmadığı gayet açık bir şekilde vurgulanmıştır:

“Evreni ve ondaki her şeyi, insanın bildiği ya da bilmediği bütün varlıkları Allah'ın yarattığını ve bu nedenle de Allah'ın yarattığı hiçbir şeyin onunla kıyaslanamayacağını vurgular ve buna imanı emreder” (Şura 42/11)

Kur'an, Yaraticının tekliği üzerinde ısrarlı telkinlerde bulunur: *“Tanrı, bir tek Tanrı'dır, O'ndan başka tapılacak yoktur.”* (Âli İmran 3/2; Bakara 2/163; Saffat 37/5-6; Nahl 16/51). *“Zaten, Yerde ve gökte Tanrı'dan başka Tanrı olsaydı, fesada uğrarlardı”* (Enbiya, 21/22-23; İsra 17/42) . *“O, gökleri ve yeri hak ve hikmet ile yaratandır”* (En'am 6/73).

İslam inancına göre Allah her yerde hazır ve nazırdır; bu

her yer deliği dolayısıyla O, tüm evreni kapladığı halde, evren O'nu kuşatamaz. Milattan VI. yüzyıl önce yaşamış olduğu sanılan Yuşa (Eş'ya) peygamber de Tanrı'nın tek olduğunu ilan etmiştir: “*Evvel benim, ahir benim ve benden başka Tanrı yoktur*” (Tevrat, Eş'ya, XLIV, 6; XLII, 5, 8) Tevrat ayeti İslam inancıyla uygun düşmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Yüce Allah'ı, evvel, ahir, zahir ve bâtın sıfatlarıyla belirtmesi (Hadid 57/3) de yeni değildir. Talmud'a göre, Tanrı'nın varlığı, zihinsel bir onaydan çok, ahlâksal bir yükümlülüğün ürünü gibidir. Talmudcular, Yuşa/Eş'ya peygamberin, kaydetmiş olduğumuz ayetini şöyle yorumlamaktadırlar: “*Evvel benim, yani ben ilkim, zira babam yoktur; ben sonum, zira kardeşim yoktur; ben sonum, zira benim oğlum yoktur*”. Bu açıklama ile *İhlâs* suresi arasındaki ilişki pek açıktır. *Eş'ya*, başka bir ayetinde de şöyle demektedir: “*Benim; benden evvel Tanrı yoktu, benden sonra da olmayacaktır*” (Eş'ya, XL, 4).

b) Allah'a oğul isnat eden, özellikle Hıristiyanlığın Hz. İsa ve Tanrı arasındaki babalık ve oğulluk ilgisine Kur'an'da türlü vesilelerle de şiddetle itiraz edilmiştir: “*Gökleri ve yeri yaratana, oğul nasıl tasavvur edilir ki, O'nun bir eşi bulunmaz; O, her şeyi yaratmıştır*” (En'am 6/101); “*Tanrı, için biridir diyenler de kâfir oldular/gerçeği inkar ettiler; oysa ki bir Tanrı'dan başka Tanrı yoktur*” (Maide 5/73). “*Tanrı'ya oğul isnat ettikleri için az kalsın gökler çatlayacak ve dağlar yıkılıp yerlere geçecekti*” (Meryem 19/90) diyecek kadar üçleme/Teslis iftirasından sakındıran Kur'an'da, Hıristiyanlığın Tanrı telakkisine şiddetle karşı koyan daha birçok ayet vardır: “*Onlar, 'Allah'ın çocuğu var' diyorlar. Fesuphanallah! Göklerde ve yerde ne varsa zaten onundur ve hepsi de ona boyun eğmektedirler*” (Bakara 2/116-117). “*İnsanlar: 'Allah bir oğul edindi' demişlerdi. O, öyle bir şeyden münezzehdir, aşkındır; çünkü O, kendi kendine yeterlidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu ko-*

nuda elinizde hiçbir kanıt yoktur. Buna rağmen yine Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz” (Yunus 10/68).

c) Allah'ı bulmak, görmek ve ona ulaşmayı arzu eden mistik bir dürtüye karşı Kuran'ın yanıtı ise şöyledir: “*Biz (Allah), insana can damarından daha yakınız*” (Kaf 50/17). b) “*Biliniz ki Allah, insan ile duyguları arasında gezinir*” (Enfal 8/24). Allah, uzaydan arınmış olmasına karşın, her yerde hazır ve nazırdır; fakat çoğu mistiklere göre, O'nun yeri, gönüldür, yürektir.⁶ Onlar, her şey saydıkları Yaraticıyı, bu dünyada görececeklerini umarlar; oysa ki dinler, iman edenlerin O'nu, ahrette görebileceklerini savunurlar. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu konuda şu açıklamayı getirmektedir: “*Gözler O'nu idrak etmez, O gözleri idrak eder, öyle lâtif, öyle (her şeyden) haberi vardır*” (En'am 6/103).

d) Tevrat'ta Eş'ya ve Hazkıya peygamberlerin Tanrı'yı yüksekte, bulutlar üzerindeki bir taht üstünde oturmuş bir insan şeklinde görmüş olduklarından söz eden (bkz., Eş'ya IV; Hazkıya, III) Yahudiler ile Tanrı'yı yüksekte, bulutlar üstüne yerleşmiş bir ihtiyar şeklinde betimleyen bazı Hıristiyanlara karşı da Kur'an şu açıklamayı getirir: “*Rahman, Arşın üzerine kaplamıştır*” (Taha 20/5). “*Onun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplar ve göklerle yeri ve tüm evren ve uzayı korumak, O'na hiçbir zorluk ve ağırlık vermez*” (Bakara 2/256). Kürsü ve arş terimine İslam bilginleri bilim ve kudret anlamını verirler. Tabaka taba-

⁶ Bu ekolün en önde gelenlerinden olan Yunus Emre, mutlak birlik konusunda, mensup olduğu okul gibi, **O** ve **Ben**, **Ben** ve **öteki**, **Ben** ve **Başkası** gibi ikilikleri reddeder. Kendini ve bütün evreni mutlak birliğin, yani Tanrının nesnel görünümlerinden ibaret sayar. O da, biri dış (zahiri) diğeri iç (Batni) olmak üzere iki alem kabul eder ve asıl hakikatin, görünmeyen iç alemde bulunduğuna inanır: “*İş bu vücud şehrine giresin gelir; İçindeki sultanın yüzün göresim gelir. İştirim sözünü, göremezem yüzünü, yüzünü görmekliğe canım veresin gelir*”. Yunus bu yüce varlığı kendi içinde görme özlemi içinde kavrulur. Bunun da yolunun aşk ile coşmak olduğunu bilir. “*Mansûr'um, çek dâra beni Ayan göster anda seni, Kurban kılayım bu canı Aşka münkir olmayayım*”. Yunus'a göre Tanrı ile buluşmanın yeri gönülleri onarmakla gerçekleşebilir:

Gönül Çalabın tahtı,
Çalab gönüle baktı;
İki cihan bedbahtı.
Kim gönül yıkar ise.

8 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

ka yükselen bir takım makamların en üstünde Arşın olduğunu, onun altında, Kürsü, daha sonra gökler ve cennette Sidrenin olduğunu, Arşın ise sonsuz ve yüce bir çevre olduğunu, âlem hakkındaki tüm tasarımların onda son bulunduğunu söylerler. “O, büyük arşın sahibidir” (Tevbe 9/126), ayetini ise Tanrının uzay ve cihetten aşkın olduğunu; Tanrının tüm yaratıklarını kendi emri altına almış bulunduğunu savunurlar

e) Allah'ı Doğu ve Batı'da arayan Medineli Yahudi ve Hristiyanlara karşı da Kur'an'ın cevap şudur:

“Doğu da Batı da Allah'ındır. Yüzünüzü ve gözünüzü nereye çevirerseniz Allah oradadır. Çünkü her yer Allah'ın bilgi kapsamı alanı içindedir” (Bakara 2/ 115).

Bu son ayette maşrik/doğu ve mağrib/batı sözcükleri kullanılmıştır. Bunlar ise, doğu ve batı demek değildir; güneşin doğup battığı yerler demektir. Tefsirciler bunu, parlayan ve sönen her şeyin Rabbi diye yorumlarlar. Çünkü, ayette güney ve kuzeyden söz edilmediği için, Allah'ın bu iki cihetle hiçbir ilgisi yokmuş gibi dine aykırı bir düşünce akla gelebilir. Başka bir ayet, *“Doğu da batı da Allah'ındır, ne tarafa yönelerseniz, Allah'ın yüzü oradadır. Muhakkak Allah genişdir ve her şeyi bilir”* (Bakara, 2/115)

Kur'an'da Allah, tüm âlemlerin ve yaratıkların Rabbi ve rızık vericisi olarak da ifade edilir: *“Yeryüzünü sizin için yerleşime açan, gökyüzünü inşa eden, sizlere en güzel biçimi veren, sağlıklı besin maddeleri sunan Allah'tır. 'Alemlerin Rabbi' tüm iyiliklerin de kaynağıdır”* (Mü'min 40/64-65).

“Alemlerin Rabbi” sıfatı üzerinde bazı yorumlar yapılmıştır. Kuran'daki birçok hitaplar, *“Ey ahalî! Ey iman edenler!”* şeklindedir ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendilerine hitap etmiş olduğu kimseler, çevresinde yaşadığı halk tabakalarıdır. Tüm insanları içine alan açık bir hitap var olmadığı içindir ki, tanrıbilimciler ve tefsirciler, İslâm Dininin ana ilkesini teşkil

eden “*âlemlerin Rabbi*” düşüncesini, canlı ve cansız, müşrik, kâfir tüm yaratıklara da teşmil eder ve “*Ey nâs!*” hitabını, “*Ey tüm insanlar!*” diye çevirirler. Fatıha 1/1; Mü’min 40/64-66; Ahkaf 46/35 ayetlerinde “*Âlemlerin Rabbi*” kavramı açıkça belirtilmiştir. Nitekim Saint-Paulos da “*Dünyada putun bir şey olmadığını ve bir Tanrı’dan başka Tanrı olmadığını biliyoruz. Zira, gerek gökte, gerek yerde ilâh denilenler varsa da –vakıa çok ilâhlar ve Rablar vardır- bizce bir tek Tanrı, yani Baba vardır ki, tüm evren ondandır, biz de onunlayız*” (Korentlilere Birinci Kitapçık, VIII, 5, 6) demek suretiyle hem Tanrı’nın birliğini hem de onun tüm âlemlerin Rabbi olduğunu öğretmeye çalışmıştır.

Kur’an’da Hz. Musa’nın Allah ile konuştuğu, Musa’nın da Allah’ı görmek istediği zikredilmektedir. Hz. Musa ile Tanrı’nın görüşmesi hakkındaki: “*Ya Rab, bana görün, sana bakayım*” diye yalvaran Hz. Musa’ya, Allah da, “*Beni göremezsin ve lâkin dağa bak, yerinde durursa beni göreceksin demektir*” cevabını verir. Bunun üzerine “*Rabbi dağa tecelli etti ve dağ parça parça oldu, Musa da kendinden geçti*” (Âraf 7/123). Şüphesiz ki tefsirciler, bu görüşün beden gözüyle mi, ruh gözüyle mi olabileceğine dair olan türlü varsayımları ileri sürmüşler; fakat Kur’an, bu konuyu açıkça şöyle belirtmiştir: “*Vahiy ile ya da bir perde arkasından olmak, yahut elçi göndermek ve ona kendi izniyle istediğini vahiy etmek suretlerinden başka bir suretle Allah’ın insanla konuşmasına hiçbir insan nail olamaz*” (Şura 42/49). Mutezile ile Hariciler, Allah’ın görülemeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Bunlar, Tanrı’yı maddesel varlıklara benzetmekten kaçınarak, bu konuda Kur’an ve hadislerde geçen nasları, kendi anlayışlarına göre tevil etmişlerdir. Allah’ın cennette bile görülemeyeceğini savunmuş olan Mutezile’nin bir kısmı, yine Tanrı’nın kendisi tarafından verilecek bir altıncı duyu sayesinde, ahrette görülebileceğini savunmuşlardır. Muvahtitler de, Allah’ın cisimli olmadığını ileri sürerek Kur’an’ı, dış görünüşüne göre açıklayanların yanıldıklarını, bunların

ister istemez antropomorfizme düştüklerini açıklamışlardır; zira Allah, cisimli olarak tecelli etmez, Çünkü, “O, hiçbir şeye benzemez, yani hiçbir şey O'nun misli değildir” (Şura 42/11).

X. Yüzyılda yayılmış olan Kerramiler de, Tanrı'yı bir töz (cevher) saydıkları için, antropomorfizme düşmüşlerdir. Çünkü bunlar, Tanrısal sıfatları kabul ediyor, bu sıfatlardan arınmış bir varlığın var olmayacağına inanıyorlardı. Yalnız kalenderiye adını alan serseri dervişler tarikatı, Tanrılığı, zihinsel ve saf apaçıklıkların kendisi saymışlar ve tüm sıfatları reddederek, Tanrı'nın soyut ve mutlak bir gerçeklik olduğu inancını savunmuşlardır. İslâm mezhepleri arasında Batıniler, Tanrı'nın sıfatlarını inkâr etmişler, fakat bunları kendi anlayışlarına göre te'vile⁷ çalışmışlardır. Bu te'viller sayesinde onlar, Yara-

⁷ **TE'VİL (başlangıca, ilklere dönüş):** “Kur'an'ın veya sünnetin rasyonel veya sembolik-alegorik yorumlanması. **Te'vil** terimi Kur'an'dan alınmış ve Kur'an'da 8 defa “rüyanın yorumu” (ta'biru'r-ru'ya, Yusuf 12/43) anlamında, kalan dokuzunda ise “sonuç” (âkibe) anlamında kullanılmaktadır. Tefsir ifadesinin yanı geleneğe dayanan tarihi-filoloji ve hukuk ilmi yorumlarına göre; **Te'vil** ifadesine karşı koymaları tam değildi ve aniden ortaya çıkmıştır. Her halde, bu terim tüm Müslüman toplulukları tarafından kabul edilmiş Te'vil/Tefsir yazmaların başlıklarında rastlanmaktadır, nitekim, el-Baydavi (ö.1286.)'in de ifade ettiği üzere Kur'an'ı harf-harf, cümle cümle anlayıp yorumlayanlara (ehlu'z-zahir) ve Kur'an'ı “gizli” ve “sırlı” anlamını bildiklerini ortaya sürenlere de (ehlu'l-batin) diyerek ikiye ayrılmışlardır. İkinci fikrin (ehlu'l-batin) taraftarlarının dini ve siyasi iddialarının gelişmesiyle **Te'vil**-tafsir- farklılığı daha netleşmiş oldu. Fakihlere göre **Te'vil** ifadesi, Kuran metninin geleneklere zit olan yorumlanmasıyla aynı anlama geliyor. Halbuki Batınilere göre ise **Te'vil** kutsal metnin gerçek anlamını kavramak için yegane yol olduğu anlamına geliyor. Genellikle **Te'vil** ile tefsirin karşılaştırılması sadece “ehlu'z-zahir” ve “ehlu'l-batin” çekişmesi açısından mümkündür; bu çekişmeden uzak duran veya her iki iddiaya da hak veren Müslümanlar için bu iki ifade (te'vil ve tefsir) aynı anlamı taşımakta idi. **Te'vil** ifadesinin taraftarları mutezileler idi. Diğer yorumcuların ardından onlar da, Kur'an'a dayanarak (Alu İmran 3/5), ayetleri anlamı açık (mukhemat), ve anlamı açık olmayan yani mecazi olanlar (muteşabihat) diye ikiye bölmekte idiler. Mutezilelerin rasyonel fikrine göre “anlamı açık olmayan” ayetler, akıla sığmayan, özellikle tek tanrılı doktrinine (et-Tevhid) ve tanrı adaleti doktrinine (el-adl) zit olan ayetleridir. Mutezilelere göre, “anlamı açık olmayan” sözleri farklı kelimelerle yazılan şiirler gibi kabul edilmeli (mecaz) ve bunlar rasyonel yorumlanmalıdır. Mutezilelerin **Tevil** görüşü, özellikle de Kur'an'ın rasyonel kriterler vasıtasıyla her hangi bir analize tabi tutulmasını ret eden Hambelilerin büyük tepkisine maruz kaldı. İlmli Şiiler ve İsmaililer **Te'vili** kendi dini ve siyasi amaçları için fazlasıyla kullanmakta idiler. Hem Şiiler hem de İsmaililer, Peygamberin ölümünden sonra Kur'an metnini yorumlama hakkının onların İmamlarına geçtiği düşüncesinde idiler. Onlar Kur'an metninin diğer insanlardan saklı olan gizli anlamının

dan'la Yaratık arasındaki sıfat ortaklığını kaldırmış olduklarını zannederler.

f) 23 yıllık vahiy sürecinin sonunda Kur'an'da türlü sıfatlarla açıklanmış olan Yaratıcı, şu ayetin mecazlı ve simgesel deymiyle tanımlanmıştır: “Allah göklerin ve yerin nurudur; O'nun nuru, içinde çerağ bulunan bir kandile benzer. Çerağ bir cam içindedir; cam da sanki ışıldayan bir yıldızdır. Doğuda ve batıda yetişmeyen bir zeytin ağacından yakılır; ateş dokunmasa da, yağı hemen ışık verir; O, nur üstüne nurdur...” (Nur 24/35). İlkçağlardan beri, tüm Doğu ve Batı âleminde görülen din ve tarikatların pek çoğunda olduğu kadar da ilahi dinlerde ışın, ışık ve nur deyimleri, Tanrısal ve kutsal yüceliğin sıfatı, hatta bazen de kendisi olarak kullanılmıştır⁸. Tanrı'yı görmüş olduğunu iddia edenlerin bilinçlerinde kalan son izlenim, gözleri ve ruhları kamaştıran ışın ve nurdan ibarettir. Bunun anlamı, var olan her şeyde sözle ifadesi mümkün olmayan Allah'ın varlığının görülebilen işareti oradadır demektir. Gökyü-

---

imamlarına açık olduğu iddialarını ileri sürmekte idiler. İmamlar da bunu kendi devamcılarına bildirerek, işin esası, onlara yeni kainatı açıklamış olmuştular. Şiiiler, **Te'vili** genellikle, Kur'an'da Hz.Ali veya başka imamlarla ilgili ve onların Müslüman toplumunda ön rol oynamamış olduğuyla ilgili gizli imalar aramak amacıyla kullanmakta idiler. Bununla birlikte, bunlar, Sünnileri ve çoğu kez de Hz. Osmanı ve koyu Ümeyyeci olan Hallaç'ı, imamlar hakkındaki kainatı kapsayan Mukaddes Kur'an'ı “tahrif” etmekte suçlamışlardır. (İbnu'l-Arabi, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim*, Tahkik, Mustafa Galib, Beyrut, 1981, s.,177-178; Nasır Hamid Ebu Zeyd, *İtticahu'l-Aklyyyu fi't-Tefsir*, Beyrut, 1982, Goldziher, *Mezahibu't-Tefsiru'l-İslami*, Abdu'l-Halim en-Neccar, Kahire, 1995, s., 238, 239, 258, 266, 335)

⁸ “*Mışkatu'l-Envar*” adlı önemli tasavvufi eserinde, Gazali “ışık metafiziğinin” bir türünü temsil eden sert bir sistemi geliştirmiştir. Allah'ı “göklerin ve yerin ışığı” diye tasvir eden Kur'an ayetlerine dayanarak O külliyatı (kâinat) karanlık, maddesel yaratılanlardan ve saf ışıktan, Allah ibret olan esasını, en parlak hiyerarşini ifade etmiştir. Gazali Işığı (nuru) kendisi görünen ve başkalarına da gösterilen diye açıklamıştır: Güneş, ay, ateş ve başka ışık veren cisimlerle birleşip hissedilir bir ışık olmuştur. Göz ile zekâ da ışığın bu sınıfına ait olabilir. Çünkü onlar da cisimleri gösterir, ama zekâ ışığa gözdende yakındır, çünkü o duyulan cisimleri sadece göstermez aynı zamanda sınırsızdır ve belli bir vakit ve (boşlukla) fezayla sınırlanmıyor. Böylece O, duyulanı ve ruhani ışığı ayırmıştır. Aynı şekilde en aşağı maddi, karanlık dünya (Alamu's-Sehade, hisse ait dünya) ve en yüksek ruhani, aydın dünya (Alamu'l-Melekût, dominyon dünyası) diye ayırmıştır. Bunların birincisi birbiriyle şekilleri benziyor, ikincisinin tasviri ve onun gölgesi olmuştur.

zündeki kuşlarda, akan sularında, hoş, güzel bir yüzde, rüzgârda hareket eden bir yaprakta, açan çiçekte, misk kokulu gülde ve yaşama renk katan ve bize derin bir mutluluk veren tüm olgularda Allah'ın kudreti vardır. Şairin: “sen çık aradan, hemen kalır Yaratan” sözü bu gerçeği ifade etmektedir.

Allah'ın İsimleri

Kur'an'da Allah'ın “Esmâ-i Hüsnâ⁹” adı verilen doksan dokuz niteliği ve bundan ötürü de adı vardır; ama her biri belli bir konuya ilgisi dolayısıyla söylenmiştir. Mesela A'raf Suresinin 180. ayeti şöyledir: “*En güzel adlar Allah'ınkılerdir, bundan dolayı sizler Allah'a o adlarla dua edin*”. İsrâ suresi 110. ayeti ise şöyledir: “*Deki, ister Allah diye dua edin, ister rahman / Acıyıcı / şefkat ve merhamet sahibi diye dua edin, ne diye dua ederseniz edin en güzel adlar Allah'ınkılerdir*”. Taha suresinin 8. ayeti şöyledir: “*O Allah ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur, en güzel adlar da onundur*”. Haşır suresinin 24. ayeti şöyle der: “*O Allah ki yaratıcıdır, kılık vericidir, en güzel adlar onunkılerdir*”. Fatıha suresinin 1, 2 ve 3. ayetleri şöyle der: “*Övülmek yalnız Allah'a yakışır. O Allah ki bütün varlıkların Rabbidir. Merhametlidir, esirgeyicidir, yargı gününün hakimidir*”. “*O Allah, her an bir eylem halindedir*” (Rahman 55/29). “*Yaratan, var eden, biçim veren O'dur. En güzel isimler O'nundur*” (Haşır 59/24).

Genel olarak mistikler, Tanrı'nın kendini değil, eserlerini düşünmeyi ve O'na karşı duyulan aşk ve saygıyı yaşamayı yeğ tutarlar. Zira, Tanrı'yı hakkıyla bilmek ve tanımak olanaksızdır. Hz. Muhammed (S.A.V) bir hadisinde, “*Tanrı'yı en iyi tanıyanınız, Tanrı'dan en çok korkanınızdır, bense, O'ndan en çok korkanınızım*” demektedir. O'nu hakkıyla kavrayabilme yeteneği, ancak Hz. Muhammed'e bağışlanmış bir inayet ve

lütuf sayılmaktadır. Zira, esasen onun görevi, Allah'ı ve Allah'ın emirlerini insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak bildirmekten ibarettir; bu itibarla anlatılmasına ve nitelendirilmesine olanak bulunmayan ve hatıra gelebilecek şeylerden hiçbirine benzemeyen Yüce Allah'ı insanlara öğretebilmek için, onların kullanmakta oldukları fani ve uyuşumlu dil terimlerini kullanmaktan başka çareleri yoktur. Bu gerçeği çok iyi bilen Hz. Muhammed (a.s), Allah'ın zatı, sıfatları, adları ve eserleri bakımından dört çeşit tecellisi hakkında bilgiler vermiştir.

Allah sözcüğü, kendisinden başkasına verilemeyeceğinden, Yüce Allah'ın kendi adıdır. Yani, Yaratanın Arapça adıdır. Biz, Tanrı sözcüğüyle neyi anlıyorsak, bir Fransız, Dieu, bir İngiliz God sözcüğüyle neyi demek istiyorsa, Kur'an da Arapça bildirdiği için, Tanrı'yı Allah sözcüğüyle adlandırmıştır. Allah'ın zatına özgü sıfatlarından bir kısmı, diğer varlıklarda bulunmadığı kabul edilen niteliklerdir: Varlık, öncelik, ezellilik, kadimlik, bâkilik, kutsallık, birlik ve bir, ilk, son... gibi sıfatlar, bu zümredendirler. Zatına özgü sıfatlardan bir kısmı da, onun varlığını ispata yarayan sıfatlardır: Hayat, bilim, işitme, görme, irade, güç, kelâm ve yaratma sıfatları gibi. Tanrı'nın fiili /edimsel sıfatları da vardır; bunlar, yaratma sıfatının tecellileri sayılır: Yaradan, betimleyen, icat eden, öldüren, dirilten, yargılayan, örtbas eden, rızık veren... gibi. Allah'ın bir de tinsel sıfatları vardır ki bunlar, onun ahlâkına dair olan niteliklerdir: Ululuk, bilgelik, adalet, sabır, hesap gören, şiddetli ceza veren... gibi. Tanrıbilimciler, Kur'an'da ve hadislerde Allah'ı bildirmek ve ona saygı göstermek için kullanılan türlü adlarla sıfatları sınıflarlar ve Allah'ın güzel adlarının (Esma-ı hüсна) 99 olduğunu kabul ederler.¹⁰ Tüm sıfatlarını ise, 1001'e kadar çıkararak mistik gelenek söylentileri de vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Tanrı hakkındaki inancını, Tanrı'nın doğa ve insanlarla olan ilgisi bakımından kendisine ayetlerle bildirilmiş olan

---

¹⁰ Tevbe Suresi (9/4)

ad, sıfat ve fiil / edimlerde aramak gerektir

Kur'an'a göre Allah, En Üstün Realitedir. O insanlığa, kendisinin aşkın yüceliğini ve teklliğini bildiren sıfatlarını açıklamıştır.

Kur'an'da diyor ki: *“En güzel isimler (el-esmâü'l-hüsne) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır”* (A'raf 7/180).

Allah'ın isimleri, Allah'ın birden çok ilahın birleşiminden oluşması gibi yanlış bir anlayışı ortaya koymazlar. Bunlar, Allah'ın bazı sıfatlarını açıklamak için kullanılırlar. Müslümanlar bu isimleri, derin bir saygı ile Allah için kullanırlar ve bu isimlere O'na olan şükür ve dualarında yer verirler. Dua eden kimse her zaman, istediği şeye uygun olan bir isimle Allah'a dua edebilir. Ancak insan Allah'ın başka hiçbir şeye benzemediğini ve insan dilinin Allah'ı tasvir etmeye yeterli olmadığını da bilmelidir.

Bu isimlerden, Rahman, Rahim, Fa'al gibi bir kaçını burada açıklamaya çalışalım..

Birisi dışında¹¹, Kuran'daki tüm sureler “Besmele” cümlesi ile başlar: “Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle” Besmele, Müslüman'ın herhangi bir işe başlamadan önce söylemesi gereken müşterek bir cümledir. Bu cümle inanan insana her zaman, Allah'ın tüm yarattıklarına karşı sonsuz merhamet ve şefkat sahibi olduğunu hatırlatır. Kuran'ı dikkatlice okursak, çok sayıda ayetin Allah'ın insanlığa olan sevgi ve merhametini açıkladığını görürüz. Allah Kuran'ı Kerim'de şöyle diyor: *“Geceyi dinlenesiniz diye, gündüzü de iş göresiniz diye aydınlık yaratan Allah'tır. Kuşkusuz Allah, insanlara karşı lütfkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler”* (Mü'min 40/61). Başka bir ayette de şöyle bildiriliyor:

¹¹ Tevbe Suresi

“Yeryüzünü sizin için yerleşim alanı yapıp göğü de yücelten, sizi en güzel bir biçimde şekillendiren (güzel yapan) ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah’tır. Evreni çekip çeviren işte O Allah’tır, tüm iyiliklerin de kaynağıdır” (Mü’min 40/64).

İnanan ya da inanmayan, itaat eden ya da etmeyen, Müslüman olan ya da olmayan, siyah ya da beyaz insanlar, merhamet ve şefkatinin sınırı olmayan Allah’ın sevgisine muhtaçtırlar.

Kuran bunu şöyle ifade ediyor: *“O, öyle bir merhamet ve şefkat sahibi Allah’tır ki, gökleri ve yer yüzünü yarattı, gökten suyu indirip onunla beslenmeniz için türlü ürünler verdi. Denizlerde Tanrının emriyle akıp giden gemileri sizin emrinize verdi. Nehirleri, hizmetinize sundu. Sonuç olarak, Allah size, istediğiniz her şeyi verdi... Hatta O’nun nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Buna rağmen insan çok zalim ve çok nankördür” (İbrahim 14/32-34).*

Görüldüğü üzere, Allah’ın yarattıklarına olan merhameti sonsuzdur. Bunlar içerisinde insanları en mükemmel surette yaratmış, ruhsal ve fiziksel gelişimleri için ihtiyaç duydukları her şeyi vermiştir. Allah bütün bunları merhametinden dolayı vermiştir. Çünkü O, mutlak Rahimdir ve insanlar O’nun merhameti sayesinde barış, huzur, ümit ve güven içinde yaşarlar. O’nun şefkat ve merhameti tüm evreni ve onun boyutlarını kapsamaktadır. Biz Onun insanlığa olan rahmetini hayal bile edemeyiz ve sayamayız da. O, tüm canlıların yeme, içme, hareket etme vs. yaşam için gerekli tüm ihtiyaçlarını sağlamaları için ortam hazırlamıştır. O, insanların davranışlarını göz önüne almaksızın bu imkanı lütfetmiştir.. Çünkü onun merhameti gerçek ve aktiftir. Çünkü Kur’an, bitmez tükenmez sevginin, merhametin adının Allah olduğunu bildirmiştir. Bu adla ve bu aşkla yeni bir güne, yeni bir işe başlamanın, Allah’a ulaşmanın bir başlangıcı olduğunu da Hz. Peygamber söylemiştir: *“Allah’ın sevgi ve şefkatini hatırlamadan başlanılan bir işin sonu*

gelmez". Kuran ise şöyle diyor: "Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir" (Al-i İmran 3/31).

Kuran'ı Kerim, Hakikati yani Allah'ı ve Allah'ın yarattıklarını sevmeyenin kötülüğün karanlığı içinde gönüllerini körleteceklerini dolayısıyla hem bu dünyada hem de öbür dünyada mutlu olamayacaklarını haber vermiştir. Onun için de gönlünü Hakikat, güzellik ve hayırdan ibaret üç kaynaktan doyuramayanların birliğe, yetkinliğe oradan da arşa yükselmeleri mümkün değildir. Bizi biz eden, bizi insanla, dolayısıyla Yaratanla bütünleştirecek olan en büyük ibadet sevgidir, merhamettir, şefkattir. Bu şefkat, bu merhamet insanı Hak deryasına açılan kapıdan girmeye Yaratıcı ile bütünleşmeye götürür. Onun için sonsuz iyiliğin, güzelliğin ve sevginin kaynağı Allah'tır diyoruz. O halde o sevgiyi, o iyiyi, o güzeli her zaman içimizde hissetmeliyiz, yaşatmalıyız. O zaman bütün ile buluşacağız; o bütün de bize her türlü mutluluğu sunacaktır.

Her Şeye Kadir Olan Allah

Allah'ın Rahman ve Rahim olduğunu gördükten sonra, O'nun bütün güçlerin tek sahibi olduğunu da belirtmeliyiz. Kur'an'ı Kerim açıklıyor: "Şunu bilin ki, göklerin ve yerin mülkiyeti Allah'a aittir. Şunu da bilin ki, sizin de Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır" (Bakara 2/107). Göklerdeki, yeryüzündeki ve bütün varlıklardaki güç sadece Allah'ın iradesiyle harekete geçirilebilir. Allah'ın aşkın otoritesi ve kudreti hiç kimseyle ya da hiçbir varlıkla mukayese edilemez. O, bütün kainatın yaratıcısı olduğu gibi aynı zamanda yüce hükümdarıdır da. Allah'ın yüce kudretini açıklayan bir Kur'an ayeti şöyledir:

"Ey Muhammed! De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü istediğine verirsin ve istediğinden de alırsın. İsteddiğini yüceltir, istediğini de alçaltırsın. Tüm iyilikler senin elinde, artık her şeye kadir olan sensin" (Al-i İmran 3/26). Bu

ayet, yeryüzünde güç, kuvvet, mal ve mülk sahibi olan kimse-
lere Allah tarafından yapılan ciddi bir uyarıyı bildirmektedir.
Onlar gücü verenin ve istediği zaman da geri alanın Allah ol-
duğunu unutmamalıdır. Kur'an, bu konuda sık sık uyarısını
yineler:

*“Mutlak hakim ve hak olan Allah, çok yücedir. O’ndan
başka tanrı yoktur, O, yüce Arş’in sahibidir. Her kim Allah ile
birlikte araya bir başkasını sokanların hiçbir haklı dayanakları
yoktur. Allah onlara bunun hesabını soracaktır”* (Mü’minün
23/116-117).

Bu ayet, Rahman ve Rahim olan Allah’ın aynı zamanda
mutlak hikmet sahibi olduğunu da ifade ediyor. Allah neleri
bilir ve ne gibi vasıflara sahiptir? O’nun bilmediği hiçbir şey
yoktur: *“Göklerin ve yerin bilinmediklerini bilir”* (Fâtır 35/36);
“Yeryüzünde ve gökyüzünde hiçbir şey Allah’dan gizli kalmaz”
(Âl-i İmran, 3/29, 34); *“Gaybın anahtarı O’ndadır, onları ancak
O bilir, hem de karada ve denizde ne varsa hepsini bilir, düşen
bir yapraktan yeryüzünün karanlıklarına inen bir taneye kadar
her şeyi bilir”* (Âl-i İmran 3/15, 59); *“Göklerin ve yerin gaybı
Allah’ındır”* (Hud 11/122; Fâtır 35/36); *“Allah neyi gizler, neyi
açığa vurursanız hepsini bilir”* (Nahl 16/19, 77). Kur’an, O’nun
bilicilik sıfatını belirten pek çok ayetle süslüdür (Bakara
2/137, 181, 225, 256; Âl-i İmran 3/70; Hadid 57/6). Allah’ın
bilgisi ezelidir; yani, gerçekleşmiş ve gerçekleşecek olan olay
ve varlıkları, bunlardaki her değişme ve her oluşu önceden,
bunlar daha gerçekleşmeye başlamadan önce bilir. Bu ezeli
bilim sorunu, Tanrısal takdir ve elindelik problemiyle de ilgili
olduğu için, kelâmcılar ve genel olarak Tanrıbilimciler arasında
geniş tartışmalara neden olmuştur. Sünniler, Allah’ın bilimi
değişmez, derler, bu itibarla evrende olmuş ve olacak ne varsa
tümü Tanrı’nın öncel bilgisinde gizlidir. Nitekim Kur’anda,
*“Göklerde ve yerde hiçbir zerre yoktur ki, O’nun biliminden gizli
kalsın; küçük, büyük, her şey, Levh-i Mahfuz’da yazılıdır”* (Sebe
34/3; Fâtır 35/36). Zira, *“Yüce Allah her şeyden haberdardır”*

(Nisa 4/94). Allah'ın hikmeti ve ilmi Kuran'da pek çok ayette zikredilmektedir. Örneğin der ki: *“Ahrette de hamd/ şükür O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir, her şeyden haberi olandır. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık yazılıdır”* (Sebe 34/1, 3). *“O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır”* (En'am 6/59). Şimdi olan ve gelecekte olacak olan her şeyi bilen mutlak Allah'tır. O, yakın olanı da uzak olanı da, yeryüzündekileri de göktekileri de bilir. O'nun ilmi sınırsızdır. O, insanlara, hikmetle, Elçileri ve Kutsal Kitapları'yla yol gösterir. O, aynı zamanda tabiata yüklediği kanunlarını, yaratılıştaki ve de kainatın nizamındaki harikalıkları da insanların gözleri önüne serer ki bunların hepsi O'nun hikmet ve ilminin bir parçasıdır. Allah Sonsuz'dur / Ezeli ve Ebedidir. Allah için bir başlangıç yada son olmadığını ve O'nun şimdi olduğu gibi gelecekte de her zaman var olacağını kabul ederiz. O'ndan sonra yada O'ndan önce kimse yoktur. Hiçbir şey yok iken O vardı ve her şey yok olduğunda da O var olacaktır. Kuran şöyle buyurmaktadır: *“Allah, hem ilk hem son; hem dış hem içtir (zahir, batın). O, her şeyi tüm ayrıntısıyla bilendir”* (Hadid 57/3). Sonsuz olan Allah, zamanla, mekanla ya da durumla sınırlı değildir. O, zaman ötesinde olduğundan onun için ihtiyarlama söz konusu olamaz. Diğer bütün varlıklar sonlu iken Allah, ezeli ve ebedidir. Ebediyen var olacak olan Allah'tan başka, var olan her şey bir gün yok olacaktır. Kur'an'da şöyle denilmektedir: *“Yer yüzünde bulunan her canlı fâni, Yüce Rabbi'nin varlığı (zâtı) bâki kalacaktır”* (Rahman 55/26-27). Bu öğretimiz bize sadece Allah'ın sonsuza kadar yaşayacağını, diğer her şeyin fani olacağını hatırlatıyor.

Yaratan ve Yaratılan

Allah'ın varlığını ispat etmeye yarayan belgelere gelince, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu belgeler, soyut ve mecazlı olmaktan çok, somuttur ve her zaman dokunabildiğimiz gerçekliklerdir. Kur'an'da ve hadislerde bu konu erekçi bir görüşle açıklanmıştır. Tüm evren ve hele dünya ile dünya gökyüzünün kapsamış olduğu varlıkların hepsi, insan için vücuda gelmiş gösterilmekte, tüm doğa olay ve kanunlarının verileri, insana hizmet etmek, insana Yüce Allah'ın güçlerini, nimet ve büyüklüğünü anlatmak için meydana getirildikleri telkin edilmektedir. Pek çok tekrar edilen aynı anlamdaki ayetlerin hemen hepsinde, ispat belgesi olarak suyun pek önemli bir rol oynadığı görülür; daha sonra gemiler, gece gündüz, yıldızlar, rüzgârlar, bulutlar; hayvanlar gelir ki, tüm bunların hep insana hizmet etmek için Allah'ın varlık ve gücünün işaretleri olarak yaratılmış oldukları anlatılır: *“Yeryüzünü, sizin için beşik yapan, doğru gitmeniz için yollar açan, yukardan ölçüyle su indirerek ölü kasabaya hayat yayan O'dur; tüm çiftleri yaratan ve sırtlarına kurulasınız diye sizin için gemilerden ve yumuşak başlı hayvanlardan taşıtlar yapan O'dur”* (Zuhruf 43/11-14); *“İnsan, yemeğine baksın; bol bol su dökmekteyiz; sonra yeryüzünü yaymaktayız; onda taneler, üzümler, yoncalar, zeytinlikler; hurmalıklar, yaygın bahçeler; meyveler, çayırlar yetiştirmekteyiz* (Bunların hepsi), *Sizin ve davarlarınızın geçimi için”* (Abese 80/22-32); *“Size rahmetinden tattırmak için müjdeci olarak rüzgârları yollaması, O'nun mucizelerindendir; O, rüzgârları gönderir, bulutlar savrulur ve onu göklere nasıl isterse öyle yayar; parça parça eder; aralarından yağmurun çıktığını görürsün, sonra da onu kullarından dilediklerine döküverince hemen yüzleri güler”* (Rum 46/48); *“Gecede, gündüzde uyumanız ve fazlandan nasip aramamızda O'nun mucizelerindendir; size hem korku hem de tamah için şimşek gösteriyor ve gökyüzünden bir su indiriyor da, onunla yeryüzüne ölümden sonra hayat veriyor ki, bu da O'nun mucizelerindendir”* (Rum 30/20-25).

Peygamberlerin getirmiş oldukları haberlerden şüphe

ederek anlaşmazlığa düşmüş olanlara, yapılan şu ihtar da Allah'ın varlığının belgelerindedir: *“Yeryüzünü döşek ve dağları birer kazık yapan ve sizleri çift çift yaratıp dinlenmeniz için uykuyu veren ve üstünüze yedi sağlam binayı çatan ve içlerine parlak, ışıltılı bir kandil asan ve onunla taneler, bağlar, bahçeler çıkaralım diye o sızı sızdıran yerlerden şarıl şarıl su indiren biz değil miyiz?”* (Nebe 78/5-16). Casiye suresinin 4, 5, 12'nci ayetleri de Tanrı varlığının kanıtı olarak hayvanların çeşitlendirilmiş olmasından, geceyle gündüzden, yağmurdan, deniz ve gemiden söz eder. Naziat suresinin 27-34'üncü ayetleri de, gökyüzünün yükseltilişini, gecenin karartılmış olmasını, yeryüzünü yaymasını, su ve otlakları, yeryüzüne oturtulmuş olan dağları da bu ispatın tanıkları olarak tekrarlar: *“Allah'ın gökten bir su indirip de onu usulüyle yeryüzünde kaynaklara koyduğunu, sonra onunla türlü renklerde ekin çıkardığını görmedin mi?”* (Zümer 39/21); *“Hem de iki deniz eşit olmuyor; ama her birinden bir taze et yersiniz (balık) ve bir ziynet çıkarıp giyersiniz; onu yarararak giden gemileri de görürsün; geceyi gündüze sokuyor, güneş ve aya baş eğdirmiş, her biri bir ecele kadar geçip gidiyor; işte bu gördüklerinizi yapan Tanrı, Rabbinizdir”* (Fâtır 35/13-14). Lokman suresinin 31'inci ve Fâtır suresinin 27'nci ayetleri de aynı şekilde su, deniz ve gemi temaları üzerinde durur. En'am suresinin 141-144'üncü, Âraf suresinin 37'nci ayetlerinde de aynı belgeleri az çok aynı üslupla söylenmiş buluruz. Tüm bunları şu ayetler pek iyi özetlemektedir: *“Gökten sizin için içesiniz diye su indiren O'dur; onunla size ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve türlü meyveler yetiştirdi”; “O, sizin için gündüzle geceyi tutsak etti, yıldızlar O'nun emrinin kölesidirler”; “Ve daha sizin için yeryüzünde türlü renklerde çok şeyler yarattı; taze bir et yemeniz ve giyeceğiniz süslü şeyleri getirmeniz için denizi tutsak eden de O'dur; onu yarararak giden gemileri görürsün; bunlar, O'nun fazlını aramanız ve şükretmeniz içindir; sizi çalkar diye, yeryüzüne ağır baskılar ve doğru*

gitmeniz için nehirler ve yollar bıraktı” (Nahl 16/10-16). Tüm bunlarda aklını kullanan ve düşünen kavimler için mucizeler bulunduğu bildirilmektedir. Tarım ve çobanlıkla uğraşan ve kervanlarla ticaret yapan bir aşiret toplumunun doğa çevresinde, kendi hayatı için önemli olan ne varsa hepsini somut örneklerle bildiren yukarıdaki ayetlere yine aynı amacı taşıyan şu ayetleri de ekleyebiliriz: “Tanrı, *Gökleri ve yeri hakkıyla yarattı*”; “*Hayvanları da sizin için bir sıcaklık ve çıkar (sağlasınlar diye) yarattı ve onlardan yersiniz*”; “*Akşam getirip sabah salarken sizin için onlarda bir güzellik vardır*”; “*Onlar, canlarınızın yarısını harcamadan u kasabaya yüklerinizi taşırlar, Rabbiniz sizin için çok âlicenap ve merhametlidir*”; “*O, atları, katırları, eşekleri de binmeniz için ve size bir süs olsunlar diye yarattı*” (Nahl 16/3-8); “*Sağmal hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır; boğazınızdan kayıp giden saf süt içiyorsunuz*”; “*Hurmalkıların ve üzümlüklerin meyvelerinden de hem sarhoş eden bir içki, hem de güzel bir rızık çıkarırsınız*¹²” (Nahl 16/66-67)

Gökten su indirerek yeryüzüne ölümden sonra hayat veren Yüce Allah (Nahl 16/65), insanlara kendi cinslerinden zevceler ve zevcelerinden de oğullar ve torunlar, hoş nimetlerle rızıklar verdiği halde (Nahl 16/72) onların önemli bir kısmı saçma inançlara bağlanıyor ve Tanrı'ya küfürde bulunuyorlar. Yüce Tanrı'nın lütufları ise sonsuzdur. İnsanlara konutlar veren, göç esnasında veya yerleştirildiği zaman taşınması hafif olduğu için hayvan derilerinden evler, giyinmek döşemek ve bir ticaret malı olarak kullanmak için yünler, yapağılar ve kıllarından yararlanarak, dağlardan siperler, gölgeler, sıcaktan koruyacak elbiseler, savaşta koruyan zırhlar... hep O'nun sonsuz lütuf ve inayetlerindedir. O, tüm bunları insanlara halis bir Müslüman olarak açıkça bildiride bulunmaları için tam olarak

¹² Hz. Muhammed, sarhoş eden maddeleri haram saymış olduğu için, burada meyvelerden sarhoş eden içki çıkarmayı Tanrısal bir nimet ve lütuf saymanın o haramla uzlaşmadığına dikkat eden bazı tefsirciler, bu içkinin şıra olması gerektiğini iddia ederler! Bazıları da, sarhoşluğu haram etmeyen bu ayetlerin “*Her sarhoş eden haramdır*” hadisi ile kaldırılmış (nesih) olduğunu, iddia ederler.

vermiştir (Nahl, 16/80-81). Tanrı'nın bu nimetleri, yalnız Müslüman olanlara özgü değildir. Çok önceleri Hz. Musa, Firavun'a şu ayeti bildirmişti: *"Yeryüzünü sizin için beşik yapan ve onda size yollar açan ve gökten su indiren O'dur. Bu sayede türlü bitkilerden çiftler çıkarmaktayız"* (Taha 20/53) ve Tanrı tüm yarattıklarını özel bir maksat için vücuda getirmiştir: *"Biz, göğü, yeri ve aralarındaki şeyleri oyuncak olarak yaratmadık; bir eğlence istemiş olsaydık, onu kendi iç âlemimizden (ledün) alırdık ve öyle yapardık"* (Enbiya 21/16-17). Hz. Musa'nın bildirisi, başka bir surede şöyle tekrarlanır: *"Yeryüzünü sönmüş kül halinde görürsün, sonra üzerine su indirdiğimiz zaman kılmıdanır, kabarrı da her dilber çiftten bitkiler peyda olur"* (Hac 22/5). Allah'ın en büyük lütfü ve varlığının en büyük belgesi hemen daima su üzerinde toplanmıştır: *"Görmedin mi ki Allah, su indirmekle, yeryüzü yeşilleniyor"* (Hac 22/63). Bununla birlikte Allah'ın varlık ve gücünü anlamak için yalnız su değil, öteki doğa varlık ve olayları da ihmal edilmiş değildir: *"Üstlerinde uçan kuşlara, kanat süzerlerken ve yumarlarken bakmazlar mı? Onları yalnız Rahman tutar"* (Mülk 67/19); *"Sizi inşa eden, size dinleyecek kulak, görececek gözler, duygulanacak gönüller veren O'dur, de; sizi kuşaklar halinde yaratıp yayan O'dur"* (Mülk 67/23-24); *"Gökleri ve yeri hakkıyla yarattı, geceyi gündüzün üstüne sarıyor, ay ve güneşi tutsak etmiş, her biri belirli bir ecele doğru akıyor; sizi bir tek nefisten yaratan O'dur; onun eşini de ondan yarattı ve sizin için yumuşak başlı hayvanlardan sekiz çift indirdi; sizleri analarınızın karnında üç karanlık yerde yaradılıştan yaradılışa geçirdi"* (Zümer 39/5-6); *"Şunu da görmediler mi? Biz onlar için ellerimizin yaptıklarından birtakım evcil hayvanlar yarattık ve onlara sahiptirler ve onları kendilerine baş eğdirmişizdir. Hem onlardan bindikleri var"* (Yasin 36/71-73); *"Size yeşil ağaçtan bir ateş yapan O'dur, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz; gökleri ve yeri yaratanın, onlar gibisini yaratmaya gücü yetmez mi?"* (Yasin

36/80-81).

Allah'ın yaratıcılık gücü ve diğer güçleri Kuran'ın muhtelif surelerinde belirtilmiştir; (Bkz., Nisa 4/1; Maide 5/19; İbrahim 14/20; Furkan 25/6; Rum 30/40; Necm 53/42-58). *“Yaratıp düzene koyan, Takdir edip yol gösteren, (Topraktan) yeşil otu çıkararak, Sonra da onu kapkara bir sel artığına çeviren yüce Rabbinin adini tespih ve takdis et (el-'Ala 87/1-5). “İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler” (Kaf 50/15).*

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık. Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir” (Kamer 54/49-50). “Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen olur” (Yâsîn 36/82-83). “Allah'ın bir evlât edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!" der ve hemen olur” (Meryem 19/35). “Andolsun, ilk yaratılışı bildiniz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi? Şimdi bana, ektiğinizi haber verin. Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz? Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız. “Doğrusu borç altına girdik” (Vâkı'a 56/62-74). “Daha doğrusu, biz yoksul kaldık” (derdiniz). Ya içtiğiniz suya ne dersiniz? Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi? Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi, Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz? Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlerin istifadesi için yarattık. Öyleyse ulu Rabbinin adini tespih et” (Vakıa 56/62-74). “O, hanginizin amelini daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): ‘Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz’ desen, kâfir olanlar derhal ‘Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir’ derler” (Hud 11/7). “Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız (insanlar) mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık” (Saffât

37/11). “Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir” (Zümer 39/62).

“Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler..” (Mü'min 40/ 57). “Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık. Onları sadece gerçek bir sebeple yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar” (Duhan 44/38-39). “Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları biz, şüphesiz yerli yerince ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler” (Ahkaf 46/3). “Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir” (Nahl 16/3).

Bu ayetler bize hiçbir şeyin kendiliğinden var olamayacağını ihtar etmektedir. Üzerinde yaşadığımız dünya ve yukarıda gördüğümüz galaksilere kadar her şey, her şeye kadar olan Allah tarafından yaratılmıştır. Allah, varlıkları yarattıktan sonra onları kendi hallerine bırakıp, terk etmemiştir. O, yeni türler yaratmaya ve geliştirmeye devam etmektedir: “O her an yaratma ve geliştirme içindedir” (Rahman 55/29). İradesiyle, yarattığı bütün varlıkların yaşama devam etmelerini sağlayan O'dur: Bu ayetlerde ortaya sürülen ispat kanıtları gerçekçi bir esasa dayanmaktadır; ve hemen hepsi de doğanın güzelliği, bereketi, nimetleri ve insanların yapamayacağı harikalarla ilgilidir.

Kur'an kainatın oluşumundaki temel süreci de şöyle açıklamaktadır:

“Şüphesiz ki gerçek sahibiniz olan Allah, gökleri ve yeri altı günde¹³ /zamanda yaratıp evreni dengesine oturtmuş sonra da Arşa karar kılmıştır. Eğer gece ve gündüz birbirini izliyorsa,

¹³Müfessirler, altı günün mecazi bir periyodu sembolize ettiğini düşünmektedirler. Allah katında bir gün, bizim esas aldığımız günlerin bin katı ile elli bin katı arasında değişen değerleri temsil edebilmektedir (bkz. Maaric 70/4) Gerçekte, bu günler, yaratılışın altı uzun safhasıdır.

güneş, ay ve yıldızlar onun buyruğuna göre hareket ediyorsa bu, Allah'ın işidir. Tüm yaratıklar onundur ve onun buyruğu ile hareket ederler. Tüm varlık aleminin sahibi Yüce Allah'tır” (Araf 7/54; Kaf 50/38).

Bu ayet Allah'ın yeryüzünü ve gökleri “altı periyotta” yarattığını anlatmaktadır Tanrı, kişisel ve somut bir varlık sayıldığı için, O'nun makamı neresidir? O, nerde bulunur? Gibi sorular akla gelebilir. Şüphesiz ki Allah, uzaydan arınmış, her yerde hazır, görücü ve gözetleyici bir mutluluk ve mübarekluktur. Tevrat'ta Eş'ya ve Hazkıya peygamberler, Tanrı'yı yüksekte, bulutlar üzerindeki bir taht üstünde oturmuş bir insan şeklinde görmüş olduklarından söz ederler (Eş'ya, VI; Hazkıya, III). Nitekim, birçok Hristiyan ressamı da, Tanrı'yı bulutlar üstünde ya da arasında yerleşmiş ihtiyar ve güzel bir adam şeklinde betimlerler. Fakat Kur'an ve hadislerle bunlar hakkında türlü yorumlamalarda bulunan İslâm bilginleri, tamamen mistik ve hatta imgesel birer tasarım olan ve ne olduğunu kendileri kadar da Hz. Muhammed'in açıklamadığı bir yeri Tanrı'ya lâyık görürler: Tabaka tabaka yükselen bir takım makamların en üstünde Arş vardır; onun altında Kürsî, daha sonra gökler ve cennette Sidre vardır; Arş, sonsuz ve yüce bir çevredir; âlem hakkındaki tüm tasarımlar onda sona erer. Tanrı Sidre'nin en son ucunun ötesindedir ve O, “*Büyük Arş'in sahibidir*” (Tövbe 9/126); “*O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplar ve göklerle yeri ve tüm evren ve uzayı korumak, O'na hiçbir zorluk ve ağırlık vermez*” (Bakara 2/256); fakat O'nu, “*Gözler idrak etmez, O gözleri idrak eder, öyle lâtif, öyle (her şeyden) haberi vardır*”. Tefsirciler, Kürsî terimine, bilim ve kudret anlamını verirler. Sünnet ehli, Tanrı'nın uzay ve cihetten aşkın olduğunu, fakat Arş üzerine de yayılmış bulunduğunu kabul ederler. Son çağların Tanrıbilimcileri ise, İlahi emrin tüm varlıklar üzerine taşmış olduğunu ve Allah'ın tüm yarattıklarını kendi emri altına almış bulunduğunu savunurlar. Özet olarak Allah'a belli bir yer, bir makam vermek, O'nun tüm âlemleri

kuşatan sonsuz ululuğunu sınırlamak gibi bir yanlış düşünceye kapılmak olur. Zira O, “Göklerin ve yerin ve bütün aralarındaki Rabbidir” (Duhan 44/7-8); “O, doğunun ve batının Rabbi, başka Tanrı yok. Ancak O. Yalnız O’nu vekil tut!” (Müzemmil 73/9).

Evrenin yaratılışındaki esrarı da Kur'an şöyle açıklar:

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açtık; ta ki maksatlarına ulaşsınlar. Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler. O, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yaratanıdır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler” (Bakara 2/30-33). Kur'an-ı Kerim Allah'ın harika yaratıcılığı karşısında şu soruyu sorar: “Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mi yaratıldılar? Yoksa kendiler mi yaratıcıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mi yarattılar? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar”. Özetle, Kur'an'ın yaratılışa dair tanıklığı şöyledir: Birincisi, umumi yaratmanın altı safhası vardı. İkincisi, göklerin ve yerin yaratılışında, bir birine bağlı devreler vardı. Üçüncüsü, kainat başlangıçta tek bir yapışık kütle idi, Allah iradesi ve kudretiyle onu açmıştır. Dördüncüsü, çok sayıda gök ve yer bulunmaktadır, yedi gök olduğu güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Beşincisi, gökle yer arasında yer alan gezegenler ve uzay cisimleri vardır. Altıncısı, sadece Allah, tabiatın ve kainatın yaratıcısıdır. Allah, mutlak olarak yaratılmışların ötesinde olduğu için ne tabiatın ne de kainatın tanrı olması yada bu ikisinin kendilerine ibadet edilebilecek varlıklar olmaları düşünülemez. Yedincisi ve sonuncusu, Allah her şeyi düzenli ve

anlaşılabilir bir şekilde yaratmıştır.¹⁴

---

¹⁴ Bkz.,Badru D.Kateregga, *A Muslim and a Christian in Dialogue*, Kanada 1997, s.36-42.